

Ang kampeón sa karambola sa Pili- pinas, si Estrella, ay pinainóm ng ga- solina, pinaliguan ng gasolina rin at sinindihán pagkatapos.

“ANG lalong pinaka-malagím na araw naming mga nagsisiparirahan sa Intramuros ay magbuhat noong ika-5 hanggang ika-9 ng Pebrero ng 1945”, ang wika sa amin ni ginang Aurea M. ni Hernandez. “Bukód sa waláng humpay na pagpapabagsák ng bomba ng mga amerikano ay pinapamayani namán ng mga salanggapang na hapón ang kaniláng kalupitán; tinutugis ang bawa’t makitang tao sa daán at hinahagisan ng *hand grenade* ang bahay na kaniláng pinaghihinalaan. Noong ika-6 ng Pebrero ay nag-akyát-manaog silá sa mga baháy-baháy at hinakot ang natagpuáng mga lalaki at sa paratang na silá’y mga *gerilya* ay pinagbubugbog, binaliti at dinalá sa Fort Santiago. Halos lahá’t ng dinalá roon ay hindi na namin nakita. Waláng ginawa ang kaniláng mga asá-asawa’t mga anak kundi ang ipagdadalá na lamang at ipagluksa. Wala na ngang ibá pang magagawa kundi iyón na lamang. Marahil, ang kaniláng mga kalansáy ay kabilang sa mga bungo at butóng natagpuáng patung-patong sa iláng silid ng nasabing Fort Santiago’ nang dumating na ang mga amerikano at siyasatin ang pook na yaón”.

Alinsunod sa nasabing ginang ay naisalaysay sa kanya ng isang pamangking nakatakas na sa mga dinalá’t pinahirapan sa isáng silid ng Fort Santiago ay kabilang si Irineo Estrella, kampeón sa karambola at kilaláng lider ng mga nasyonalista sa Intramuros, saka si Angelo de Jesus na lalong nakikilala sa tawag na Jap Cotton at isá rin sa mga litáw na lider ng mga nasyonalista sa loob ng Maynila. Si Angelo de Jesús ay nagkaroon ng kabantugan noong araw sa larangan ng boksing at ang pamagát niya sa pakkipaglaban ay “Jap Cotton”.

Alinsunod sa salaysay, nang ang kampeón sa karambolang si Irineo Estrella na pinararatangang isáng *gerilya* ay hirap na hirap na sa kabubugbog ay humingi ng kaunting tubig. Ang ginawa ng nagpapahirap na hapón ay kumuha ng isáng timba at ang timbáng itó ang idinuldól sa bibig; ang lamán ng timba ay gasolina. Nang ayaw inumin ni Estrella ay isinaboy ang gasolina sa buóng katawán at si-

ANG KAMAY NG TADHANA

nindihán pagkatapos. Sa gayón namatáy—kasakit-sakit na pagkamatáy!—ang kampeón sa karambola na lubháng kilala’t hinangaan ng lahá’t, si Estrella.

Gayón ding kapalaran ang inabot ni “Jap Cotton”, pinaliguan ng gasolina at sinindihán.

* * *

Ang isa sa nagkaroon ng bayaning pagkamatáy noong pinaíral ng mga hapón ang kabuhungán nilá sa Intramuros ay si Doroteo Ayesa, na kasamahán ni Estrella at ni Jap Cotton sa lahá’t ng kilusáng pambayan. Si Ayesa ay siyáng pangulo ng lupon ng Lapiang Nasyonalista sa daang Muralla.

Si Ayesa, na talagáng kabilang sa mga *gerilya*, ay pinaroonan ng mga hapon upang hulihin. Nang maramdamán ni Ayesa na siyá’y dadakpín at wala namáng paraan upang makatakas, ang ginawa’y kinuha ang kanyang rebolber na nakatagong mabuti at nakipaglaban. Isáng kapitán at dalawá pang kawal ang kanyang nápatáy bago siya natimbuwáng na waláng hiningá. Namatáy si Ayesa sa ulos ng matutulis na bayoneta at sa taga ng matatalas na sable ng mga kaaway.

Ang salaysáy na itó ay galing sa pamangking nakatakas sa Fort Santiago na nakaniig ni ginang Aurea M. ni Hernandez na aming nákapanayám at kapit-bahay ni Ayesa sa daang Muralla.

Si Irineo Estrella na kasamahán ni Ayesa ay nakatirá sa tagiliran ng Araullo High School daang Victoria at si Jap Cotton o Angelo de Jesus ay nakatira namán sa loobang kung tawagi’y Sampalukan na nasa tagiliran ng ospital San Pablo.

* * *

Ang lalong nakapanglulumó’t

nakapangingilabot sa mga nang-pagpapakilala ng matamis na pagyari sa kabila ng ilog-Pasig, gamamahál ng iná sa bunsong kapiwing timog, ay ang sa magkapalaspas ng dibdib ay ipinakilala ni Ofy tíd na Pamintuan, Lucy at Ofy nang ang sanggol ay ihagis sa na noong mga dalaga’y lubháng nars. Tumusok sa dibdib ni Ofy, natanyag sa matataás na lipunán na siyáng ikinamatáy, ang pata-sa Maynila. Si Ofy. taguri kay Ofelím na nasa dulo ng baril ng ali-

Kalunus-lunos na nangyari sa magaanak na Pamintuan: Inulos ng bayoneta si Ofelia; naihagis nitó ang sanggol sa kanyang nars, nguni’t ang sanggol at ang nars ay natuhog sa dulo ng baril ng mga hapón . . .

lia Pamintuan (Mrs. Quiogue) ay siyang lalong sawi kay sa kay Lucy Pamintuan (Mrs. Cassanovas). Ang tinitirhang bahay ng magkapatíd ay magkaratig sa Singgalong. Nagkakanawan at nagkakausap sa bintana. Nang ang kalupitán ng mga hapón ay nag-uulól na, sa pag-uusap sa bintana ng magkapatíd ay hinikayat ni Ofelia si Lucy at sinabing lumipat siyá sa kanilá, pagka’t doo’y lalo siláng panatag. Lumipat namán si Lucy. Di pa gaanong natatagalan ay nakaringig sila ng katakutakot na putók. Ang asawa ng dalawá ay wala at nakulóng sa kabila ng ilog. Sila’y nagtatakbó at nangublí sa “air raid shelter”. Dalá ni Ofy ang pásusuhín niyáng anak. Sa pagmamadalí ay nagkáhiwaláy ang magkapatíd sa pagtatago, pagka’t ang “shelter” ay dalawá. Ang nakasama ni Ofy ay ang nars na tagapag-alaga ng bata at ang nakasama namán sa kabila ni Lucy ay ang mga alila sa bahay.

Dumating ang mga hapón. Hinalughóg ang buong bahay at nang waláng mátagpuáng tao ay tinungo ang “shelter”. Ang nápasukan ng mga asal-hayop na mga hapón ay ang kinaroroonan ni Ofelia. Itó’y nápasigáw nang makitang nakaamba sa kanya ang matulis na bayoneta ng kawal na unang pumasok. Biglang inulos si Ofelia. Ang káhuli-hulihang

bughang kawal na yaón. Nguni’t ang bata, na nasaló namán ng nars, ay hindi nakaligtás. Tinungis din ng saksák ng bayoneta at halos natuhog ang bata at ang nars. Kakila-kilabot na katampalasanan! Kabuhungáng waláng pangalang maikakapít! Bago nalís ang mga hapón ay pinagsasaksák pa rin ang mga bangkáy na kaniláng iniwan.

Marahil, akala ng mga hapóng yaón ay wala nang ibá pang tao, ay nagsialís at di na tumungo sa “shelter” na napagtaguan ni Lucy at ng mga alila. Ang takot nilá noón! Wala siláng ginawa kundi ang magdasál! Ang pangyayaring itó ay iniulat sa amin ng isáng kaibigan ni Lucy na siyáng pinagsalaysayán nitó ng nangyaring yaón sa kaniláng magkapatíd.

* * *

Pagkatapos na maisalaysay ni ginang Lucy Pamintuan ni Cassanovas ang katampalasanang ginawa sa mag-iná ng kanyáng kapatíd na si Ofelia, pagsasalaysay na tumutulo ang luha, ay ibinalita rin ang isáng pangyayaring naganáp bago dumating ang malalagím na pangyayari sa kabila ng ilog-Pasig.

Isáng hátinggabi, ayon kay ginang Cassanovas, sa kanyang mahimbing na pagkakatulog ay anó ba’t napadilat siya na parang may nakitang taong nasasaputan ng isáng putíng-putíng talukbong. Dahil sa pag-aakala niyáng marahil ay naaalimpungatan lamang (Nasa pahina 19 ang karugtong)

Sinulat ni
J. SANTOS MADLANGBAYAN

Ang Kamay . . .

(Karugtong ng nasa pahina 8)

siya at iyo'y isá lamang sa mga kasama sa bahay ay ipinikit na mulí ang mga matá upang makatulog. Waláng anú-anó ay nakaulinig siya ng isáng tinig na nagsabi sa wikang kastila ng salitang *iros*. Nang siya'y dumilat ay nakita niyang ang natatalukbungán ng puti ay nakaluhód sa paanán ng Sagrado Corazon de Jesus na nasa kaniláng altar o dambana. Nagkulubóng siya ng kumot.

Kinaumagahan ay ibinalita ni Ofelia ang nangyari namán sa kanya nang hatingsabí ring yaón. Natutulog din siya noon nang ang bata ay umingit. Nang idilat daw ni Ofy ang kanyang mga matá ay nakitang ang kanyang kulambo ay umaangát ng wala namáng kamáy na nag-aangat. Hindi niya pinansín at ipinaghele ang bata. Waláng anú-anó ay náringig din niya ang isang tinig na nagsabi ng *iros*, katulad ng sinabi rin kay Lucy ng nakatalukbóng ng puti.

(Ang *iros* ay salitang kastila na ang ibig sabihin sa tagalog ay magsialis kayó.)

Nabuo sa akala ng dalawang magkapatid na marahil ay "dinalaw lamang silá ng kalulwa ng kaniláng mahal na iná", kaya't ang kaniláng pinagkayarian ay ipagdasál nilá at ipagpamisa.

Ngayóng mangyari na ang lahat ng nangyari ay saka pa lamang nabuo ang paniwala ni Lucy na sila'y talagang dinalaw ng kalulwa ng kaniláng mahal na iná at pinaalis sa pook na kaniláng tirahan sapagka't may malungkot na mangyayari.

Ang malungkot na kinasapitan ng magkapatid na Pamintuan ay lalo pang pinalungkót ng kapahamakang nangyari kamakailán lamang sa kaniláng kapatid na pari, si P. Jose Pamintuan, kura sa purok ng Sampalok na nasagasaan ng isáng "jeep" sa daang M. Earnshaw. Si P. Pamintuan ay namatáy noon din at ang nagpatakbo ng "jeep" ay di man lamang tumigil upang sakloloohan ang paring nasagasaan.

* * *

Ang isá pa sa mga sinawi ng kalupitan ng mga kaaway sa ibayo ng ilog, sa Ermita, ay si koronel Telesforo Martinez ng hukbong pilipino. Itó noon, kasama ng kanyang anak at ng isá pa ring koronel ng hukbo natin sa Mindanaw, si koronel Angeles, ay nagkakanlóng sa kaniláng "shelter" sapagka't nagsalá-salabat ang pun-

IBONG WALANG PUGAD

(Karugtong ng nasa pahina 17)

At nitong si Senday ay maging dalaga silá ang nágisnáng amát iná niya si Sinang ay manong minsan ma'y nákita at ni sa gunita ay hindi kilalá.

Palibhasa'y bugtong ng dating butihin, butihin din namán, mabini't mahinhin, kayá't ang dalaga ay halos sambahin ng amáng si Lupo't ng ináng si Oreng.

At si Senday namá'y waláng sinasakit kundi ang maglingkod ng buong pag-ibig, pagkámaga na'y sasalok ng tubig, pagbalik sa bahay, linis pa ng linis.

Anupát ang buhay niláng mag-aanak ay di nálihis sa guhit ng palad kayá't ang kasyahá'y siyang namumugad sa kaniláng dampang laging mapanatag.

(Itutuloy)

long humahaging. Ang bahay nilá ay inakyat upang dakpin si koronel Martinez na pinaghihinalang may kinalamán sa mga lihim na kilusán. Nang waláng nátagpuang tao sa bahay, ang ginawa'y hinagisan ng "hand grenade" ang "shelter" na pinangungublihan ng dalawang koronel na nangamatáy noon din.

Si koronel Martinez ay kabilang sa mga namayani sa Bataan at sa mga nahirap sa Kapas. Nitóng panahón ng *Repúblika* sa ilalim ng pamamatnubay ng *Pangulong Jose P. Laurel* ay itinalagá siya sa Malakanyang upang maging katulong ni heneral Capinpin na noo'y tagapayo o *adviser* ng Pangulo sa lahat ng bagay o suliraning may kinalamán sa hukbo. Sa Malakanyang, si koronel Martinez ay kabilang sa pulutóng ng mahalagang taong may nalalaman sa mga lihim na kilusán. Nang mga huling araw ng *Repúblika* ay pinakiusapan ng *Alkalde Guinto* ng Maynila ang *Pangulong Laurel* upang si koronel Martinez ay itilagá sa Siti-Hol sa pagtatatag ng hukbong kung tawagin ay "home guard". Bagamán nakatalagá na si koronel Martinez sa Siti-Hol ay lagi siyang nagtutungo sa Malakanyang upang makipulong at makipagsanggunián sa mga dati niyang kasama.

Ang inasám-asám ni koronel Martínez na ayon sa kanya'y *malupalhatang araw ng ating katubusan*, dahil sa kabuhungán ng mga hapón, ay di man lamang niya nakita.

Siya'y namatay na kayakap-yakap ang bandila ng malilinis na simulain ng Demokrasya.

* * *

Magalang na pinararating namin sa mga giliw na mambabasa na may natitipon na kamíng ulat na nauukol sa nakapanlulumáy na nangyari sa mga pook ng Pako, Ermita, Maalat at Intramuros o loob ng Maynila. Ang unang lathala namin ukol sa mga nangyari doon ay pinamagatang *Sa Kabila ng Ilog* na lumabás sa unang bilang nitóng *ILANG-ILANG*, ang ikalawa'y pinamagatan namáng *Mga Sinawi ng Kapalaran* at lumabás sa sinundang bilang nitó. Ang mga lathalang itó, na siyang pangatlo, ay inuluhan namán ng *Ang Kamáy ng Tadhana*. Sa susunod na bilang namin ay abangán ninyo ang *Sa Kukó ng mga Ganid* na pinakakarugtong ng mga lathalang nasabi na kababasahan ng iba't iba pang nakanpangingilabot na mga pangyayari.

Alaala Sa . . .

(Karugtong ng nasa pahina 17)

Ibang-iba si Ding nang siya'y magpaalam sa akin; waring nagdagan ang sigla ng kaniyang katawan at natiyak kong sa pagtungo niya sa larangan ay hindi siya maaaring mamatay, alang-alang sa taglay niyang sanglang magpapagunitang may naghihintay sa kaniya sa nayon ng Matalahib . . .

MALUWAT nang nagbalik ang mga amerikano sa Pilipinas. Sa kabayanan ay wala na ang garison ng mga hapon. Nabalitaan na rin namin ang pagsuko ng Hapon. Tahimik na sa kabayanan—malimit na kaming magtungo roon sapagka't wala nang hapong yuyukuran sa daan.

Nguni't si Ding ay hindi ko pa nakikitang muli. Hindi na yata siya magbabalik. Namatay kaya siya? Walang makapagsasabi sa akin sapagka't ang nayon ng Matalahib ay nasa paanan ng bundok at maluwat nang nangagsilisan ang mga gerilya—sila'y nasa kabayanan nang lahat. At sa paglipas ng mga araw ay nadarama kong si Ding ay hindi na magbabalik sa nayon ng Matalahib.

At ngayon ay Araw ng mga Yumao.

At may nagugunita ako—ang aking pag-ibig.

At ang aking pag-ibig ay may puntod sa kaibuturan ng aking puso—ang puntod ng isang pag-ibig na pinagmalupitan ng tadhana o ng kapwa. Alin man sa dalawa ay di makababago sa katotohanang si Ding ay hindi na magbabalik sa akin.

Kaya sa Araw ng mga Yumao ay tatanglawan ko ang kaibuturan ng aking puso.

At harinawa'y wala na ang puntod na iyon—sapagka't pinawi na ng paglimot na siyang nananahanan sa aking puso.

WAKAS

Manila Blue Printing Co. Inc.

ARLEGUI, PANULUKAN NG GUNAW

Tuwirang Importador

Nagtitinda ng mga kagamitan at Kasangkapan ng
Tanggapan at Lahat ng Uri ng mga
Inaangkat na Kagamitan

Gumagawa ng "White Print" at "Blue Print"